

روغنی سازی

هنری که باید بیشتر شناخته شود تا پر رونق بماند

اشاره

قلمدان، جلد و قاب آینه، نقاشی می‌شود، عبارت است از: گل و مرغ، تذهیب و تشعیر، صورت‌سازی، منظره، صحنه‌های بزم و رزم، شکار، مساجد و ابنیه، داستان‌های شاهنامه، حیوانات و خلاصه، زندگی روزمره مردم در حالات مختلف.

دانش‌تن نکات ذیل در مورد کلیه آثار روغنی‌سازی از جنس مقوا و کاغذ که روی آنها نقاشی روغنی انجام شده باشد، ضرورت دارد.

کلیدواژه‌ها: روغنی‌سازی، لاک‌ی روغنی، نقاشی زیرلاکی، پایه ماشه.

تعاریف و اصطلاحات

۱. روغنی‌سازی: همه‌ی مصنوعات از جنس مقوا، کاغذ و چوب که بر سطح آنها بوم‌سازی انجام و پس از نقاشی، روغن کاری شده باشد، در زمره آثار روغنی‌سازی شده قرار دارد.
۲. بدنه: اصطلاحاً به زیرساختی گفته می‌شود که از جنس خمیر کاغذ یا کاغذ فشرده است.
۳. بوم: اصطلاحاً به ساخت و ساز و تزئیناتی اطلاق می‌شود که قبل از نقاشی بر روی آثار روغنی ایجاد می‌شود. بوم‌ها در نه دسته طبقه‌بندی می‌شوند: بوم روغنی، بوم لعابی، بوم مرغش، بوم ته طلایی، بوم زرافشان، بوم زرك، بوم كشف (لاك‌پشتی)، بوم موجی و بوم ابری.
۴. رنگ جسمی: رنگ غیرشفافی است که حالت پوشاندگی

«هنر روغنی‌سازی» از دوره صفویه به مجموعه‌ی هنرهای سنتی، مردمی و اصیل کشورمان راه یافت. این هنر در آثاری که با آن ساخته و پرداخته شد، در خدمت خوش‌نویسی درآمد و همچنین در قاب آینه، جعبه‌های مخصوص نگهداری لوازم آرایش، ترازوهای ظریف، زیورآلات و ... به کار گرفته شد و شور و حالی به زندگی و کسب و کار مردم بخشید. مهم‌تر از همه، کاربرد آن در جلد قرآن‌های بی‌همتایی است که بیشتر با گل و مرغ آراسته می‌شد و کلام زیبا و دلنشین خالق همه‌ی زیبایی‌ها و خوبی‌ها را حافظ و نگهدارنده‌ی مناسبی شد.

«هنر روغنی‌سازی» در دوره قاجاریه به اوج رسید. آثار بسیار زیبا و گاه بی‌همتایی از هنرمندان صاحب‌نام در این دوره وجود دارد که گاه به بیش از ۴۰۰ نگاره در درون و بیرون يك قلمدان متوسط مزین است. این آثار که اکنون در موزه‌هایی، هم‌چون رضاعباسی، ملك یا در مجموعه‌های خصوصی در ایران و جهان نگهداری می‌شود که هر يك حکایتگر ذوق و هنر هنرمند آن و در بردارنده‌ی ظرایف و دقایق هنری است.

روغنی‌سازی را «نقاشی زیرلاکی» یا «لاکی روغنی» یا حتی «پایه ماشه» هم نامیده‌اند. پایه ماشه، واژه‌ای فرانسوی است و در فرهنگ لغت به معنی «کاغذ فشرده شده» آمده است. این واژه معمولاً به اشیای مقاوی اطلاق می‌شود که سطح آن‌ها با مینیا‌تور تزئین و با لاک مخصوص پوشیده شده است.

این هنر در گذشته با نام نقاشی روغنی یا لاک‌ی (لاکی روغنی) مشهور بوده است. مضامینی که معمولاً روی اشیای روغنی، به ویژه

دارد.

۵. رنگ روحی: رنگ‌های شفاف که در پس‌زمینه دیده می‌شود.

۶. واشور: در نقاشی روغنی، چون سطح کار روغنی است، رنگ‌ها به سطح آن نمی‌چسبند. برای رفع این مشکل پارچه‌ی نرمی را به محلول رقیقی از سریشم و شیرهی انگور آغشته می‌کنند و روی سطح کار می‌مالند. به این کار «واشورکردن» می‌گویند.

۷. مهره کرده: به منظور تثبیت کاغذها روی هم هنگام ساخت مقوای زیرساخت، شیء صیقلی، مانند سنگ عقیق یا یشم را در جهات مختلف به سطح کار مالش می‌دهند. در حالت در دسترس نبودن این سنگ‌ها از هر شیء صیقلی دیگر نیز می‌توان استفاده کرد.

ویژگی‌ها

۱. مواد اولیه

۱.۱. زیرساخت یا بدنه: به طور معمول برای تهیه‌ی زیرساخت که باید محکم، یکنواخت و صاف باشد، معمولاً از خمیر کاغذ فشرده یا کاغذ فشرده استفاده می‌شود. ضخامت زیرساخت متناسب با مورد مصرف باید انتخاب شود.

۲.۱. چسب: چسب مصرفی، سریشم است.

۳.۱. روغن کمان: روغن کمان، روغنی پوشش‌دهنده و جلادهنده است. این روغن از ترکیب دو ماده‌ی سندروس (صمغ نوعی درخت کاج) و روغن بزرک به نسبت‌های ۱ به ۱ یا ۲ به ۱ یا ۳ (با توجه به نتیجه‌ای که هنرمند انتظار دارد) به وسیله‌ی حرارت ترکیب و پس از قوام آمدن از آن استفاده می‌شود. گفتنی است، امروزه به جای این روغن از روغن جلا استفاده می‌شود.

۴.۱. رنگ: رنگ‌های مورد استفاده از سه منشأ طبیعی تهیه می‌شود: رنگ‌های معدنی، رنگ‌های گیاهی و رنگ‌های حیوانی.

رنگ‌های معدنی خود به سه دسته‌اند:

الف. رنگ‌هایی که به طور مستقیم از معادن به دست می‌آید؛ مانند لاجورد، زرنیخ، گل‌ماشی، سبز سیلو.

ب. رنگ‌هایی که با تغییرات شیمیایی به رنگ مورد نظر درمی‌آید؛ مانند سفیداب، سرنج و سبز زنگاری.

ج. رنگ‌هایی که هم به صورت معدنی و هم به وسیله‌ی ترکیبات شیمیایی ساخته می‌شوند؛ مانند شنگرف و اُخرا.

د. رنگ‌های گیاهی، مانند نیل، عصاره‌ی ریوند، روناس و ...

هـ. رنگ‌های حیوانی، مانند قرمزدانه.

رنگ‌ها را پس از ساییدن در میان دو سنگ به نام «سن سنگ و بالاساب» تا حدی که بسیار نرم شود، با کمی سریشم و شیرهی انگور یا صمغ عربی و شیرهی مخلوط می‌کنند و رنگ‌ها را آماده‌ی مصرف می‌کنند؛ البته هم اکنون به ندرت کسی رنگ را به این روش تهیه

می‌کند و بیشتر از رنگ‌های آماده استفاده می‌کنند.

۲. ویژگی ابزار کار

۱. سوهان: وسیله‌ای است فلزی که برای ساییدن لبه‌های مقوای آماده شده و گردکردن لبه‌ها از آن استفاده می‌کنند.

۲. گزن: وسیله‌ای است شبیه چاقو که لبه‌ی تیزی دارد و برای بریدن مقواها در تهیه‌ی زیرساخت به کار می‌رود.

۳. پرس: عبارت است از وسیله‌ای که لایه‌های کاغذ تازه چسب خورده را با آن زیر فشار قرار می‌دهند تا ورقه‌های کاغذ خوب به یکدیگر بچسبند.

۴. زه: برای برطرف کردن پرزهای کاغذ از آن استفاده می‌شود.

۵. کاغذ سمباده: برای صاف و صیقلی کردن پشت و روی زیرساخت استفاده می‌شود.

۳. ساخت

۱.۳. تهیه‌ی زیرساخت: ساخت زیرساخت یا بدنه برای مصنوعات مختلف متفاوت است. مقوا بر سه گونه است: الف. چلواری؛ ب. خمیری؛ ج. کاغذی. از مقوا برای ساخت جلد کتاب، قاب آینه و کلیه‌ی مصنوعات مسطح و هم‌چنین نوعی جعبه استفاده می‌شود.

الف. روش چلواری: این روش در زمان‌های گذشته رایج بوده است. چلوار را با سریشم و مقداری شیرهی انگور آغشته می‌کردند و سپس آن را به اندازه‌ی دل‌خواه چند لا می‌کردند و با مشتته می‌کوبیدند و از آن مقوایی محکم می‌ساختند که پاره پاره کردن آن به آسانی صورت نمی‌گرفت.

در ساخت اشکال حجم‌دار، آن چه فرم اصلی را در نهایت به وجود می‌آورد، قالب است. برای ساخت مقوای قلمدان، می‌توان از یک یا دو قالب استفاده کرد

ب. روش خمیری: حوضی را که آب آن با شوره آمیخته است، با کاغذهای باطله و لباس‌های کهنه‌ی پنبه‌ای پر می‌کنند و مدتی آن را رها می‌کنند. گاهی آن را با کوبه‌ای می‌کوبند و با پارو به هم می‌زنند و سریش به آن می‌افزایند تا خمیری قهوه‌ای به دست آید. در این هنگام آن را بیرون می‌آورند و دوباره سریش به آن می‌افزایند تا پس از خشک شدن متلاشی یا قاچ نشود؛ سپس این خمیر را روی پارچه‌های گسترده شده بر زمین می‌ریزند و با مال‌های چوبی آن را مسطح و صاف می‌کنند. پس از خشک شدن، کاغذی ضخیم و نرم به رنگ خاکی مایل به خاکستری به دست می‌آید که خاصیت جذب فراوان دارد؛ سپس چند لای این کاغذها را روی هم می‌گذارند و با مشته می‌کوبند و مقوای تهیه می‌کنند که استقامت مقوای چلوار را ندارد. پس از بریدن به اندازه‌ی دل‌خواه به وسیله‌ی گزن، زهی بر روی آن می‌غلطانند تا پرزهای اضافی را به دور خود بتاباند و جمع کند، سپس لبه‌ها را با تراش نازک می‌کنند و سطح آن را با سوهان کشیدن و سمباده زدن هموار و یک‌دست می‌کنند. از این روش نیز امروزه استفاده نمی‌شود.

ج. روش کاغذی: در روش کاغذی که اکنون

معمول است، یک برگ کاغذ مرغوب را در آب خیسانده و بر قطعه سنگ مرمری که معمولاً ابعاد آن $۱۵ \times ۵۰ \times ۶۰$ سانتی‌متر است، پهن می‌کنند؛ به گونه‌ای که حباب هوا در زیر کاغذ باقی نماند. سپس کاغذهای نامرغوب، باطله یا روزنامه را که به اندازه‌ی دلخواه بریده شده است، در محلول سریش فرو می‌برند و بر آن می‌چسبانند. پس از به دست آمدن ضخامت موردنظر، یک برگ دیگر کاغذ مرغوب را روی این اوراق باطله می‌چسبانند؛ سپس تخته‌ای مسطح بر روی کاغذها می‌گذارند و توسط پرس کوچک دستی یا وزنه‌ای سنگین زیر فشار قرار می‌دهند و در حدود ۲۴ ساعت برای خشک شدن آن را به همان حال می‌گذارند؛ سپس آن را به وسیله‌ی گزن و گونیا می‌کنند.

مقوای قلمدان: در ساخت اشکال حجم‌دار، آن چه فرم اصلی را در نهایت به وجود می‌آورد، قالب است. برای ساخت مقوای قلمدان، می‌توان از یک یا دو قالب استفاده کرد. در ساخت قلمدان‌های کوچک از یک قالب بیشتر استفاده می‌شده است.

قلمدان دو قالبی در ساده‌ترین شکل از یک غلاف و یک

زبانه یا کتسو تشکیل می‌شود و برای ساخت هر یک، بهتر است از قالبی جداگانه استفاده شود. قالب‌ها را معمولاً از چوب‌های سخت، مانند گردو می‌سازند و پس از ساخت، حتماً قالب‌ها را با استفاده از سمباده پرداخت می‌کنند.

تهیه‌ی مقوای قلمدان به دو روش خمیری و لایه‌های کاغذی انجام می‌شود:

الف. روش خمیری: برای تهیه‌ی خمیر کاغذ، ابتدا کاغذهای باطله‌ی خرد شده را خیس می‌کنند تا کاملاً نرم شود و بعد، آب آن را به وسیله‌ی پارچه‌ای می‌گیرند و در هاون سنگی با سریشم کوبیده تا خمیری قهوه‌ای مایل به خاکستری به دست آید، سپس با کاغذ روغنی تمام سطح قالب را می‌پوشانند؛ به طوری که منفذی باقی نماند. بعد یک لایه کاغذ را به دور قالب می‌پیچینند و پس از آن، لایه‌ای از خمیر را به ضخامت روی تمام سطوح قالب قرار می‌دهند. قبل از خشک شدن کامل، آن را به وسیله‌ی سوهان چوب‌ساب و با استخوان یا شیء صیقلی مهره می‌کشند تا کاملاً فشرده شود. پس از خشک شدن، عمل را تکرار کرده تا ضخامت موردنظر تأمین شود. در پایان سطوح قلمدان را به وسیله‌ی سوهان و سمباده صاف می‌کنند و کاغذ مرغوبی بر روی آن می‌چسبانند و با تیغ، دهانه‌ی غلاف را می‌برند و قالب را از غلاف بیرون می‌کشند (کاغذ روغنی، بیرون آمدن قالب را ممکن می‌کند).

برای ساخت زبانه‌ی قلمدان نیز به همین روش عمل می‌کنند؛ ولی خمیر را فقط به کف و دیواره‌های قالب زبانه می‌کشند.

ب. روش لایه‌های کاغذی:

در این روش، ابتدا قالب قلمدان را با دو کاغذ روغنی می‌پوشانند و سپس کاغذی را دور قالب قرار می‌دهند.

کاغذهایی را که برای ساخت مقوای قلمدان در نظر گرفته شده است، در اندازه‌ی لازم می‌برند و به سریش آغشته می‌کنند و روی قلمدان می‌پیچینند. پس از چسباندن کاغذ روغنی سوم، سوهان چوب‌ساب، به روی آن ضربات متوالی وارد کرده تا الیاف کاغذها در هم فرو روند. بعد روی کاغذ را به سریش آغشته می‌کنند و اجازه می‌دهند تا خشک شود.

قبل از خشک شدن کامل به وسیله‌ی شیء صیقلی آن را مهره می‌کشند و پس از خشک شدن کامل، لایه‌های دیگر را به

جاشکلاتی لاک (روغنی‌سازی) قرن ۱۴ ه.ق.

سنگ مرغش را که
از انواع پیریت‌ها
است و در معادن،
همواره با طلا
یا مس استخراج
می‌شود، به صورتی
خرد می‌کنند که
ذرات آن به شکل
شن شود؛ ولی نه
آن قدر ریز که
تلا لوی خود را از
دست دهد

سه نمونه از قلمدان‌های ایرانی تهیه شده به شیوه‌ی روغنی‌سازی

بوم روغنی: این روش بیشتر روی اشیای چوبی کار می‌شده است. به این منظور ابتدا آن قدر روی چوب روغن می‌زدند تا کاملاً روغن جذب الیاف چوب شود؛ سپس رنگ سفیداب شیخ مخلوط با روغن کمان را به وسیله‌ی کاردک مخصوصی روی شیء می‌کشیدند و پس از خشک شدن آن را سمباده می‌زدند و صاف می‌کردند. پس از آن رنگ جسمی موردنظر را با روغن کمان مخلوط و روی آن می‌کشیدند. پس از خشک شدن، در صورتی که می‌خواستند با آب‌رنگ کار کنند، زمینه را واشور سریشم می‌کردند. در این روش صورت استفاده از رنگ‌های روغنی، واشور لازم نبوده و پس از اتمام نقاشی، سطح کار را با چند دست روغن کمان می‌پوشاندند و جلا می‌دادند.

بوم لعابی: این نوع بوم، بیشتر روی کارهای مقوایی و پارچه‌ای کار شده است. روش آن است که ابتدا لعاب نازکی از سریشم و شیره و آب انگور روی شیء می‌کشند. بعد، رنگ جسمی لعابی موردنظر را به منزله‌ی زیررنگ روی آن کشیده و روغن کمان می‌زدند. پس از خشک شدن روغن، آن را واشور و آماده‌ی نقاشی می‌کردند. در آخر پس از اتمام نقاشی نیز چند دست روغن می‌زنند.

بوم مرغش: سنگ مرغش را که از انواع پیریت‌ها است و در معادن، همواره با طلا یا مس استخراج می‌شود، به صورتی خرد می‌کنند که ذرات آن به شکل شن شود؛ ولی نه آن قدر ریز که تلا لوی خود را از دست دهد. سطح شیء را به مخلوطی از سریش و شیره آغشته می‌کنند و بعد، لایه‌ای از روغن کمان روی آن می‌کشند و در آفتاب قرار می‌دهند تا نیمه‌خشک یا به اصطلاح دوم شود. در این حالت، مرغش را روی کار می‌پاشند تا تمام سطح آن را بپوشاند و به وسیله‌ی غلتکی دانه‌های مرغش را در روغن فرو می‌برند و هموار می‌کنند. پس از خشک شدن کامل آن، در صورت لزوم بار

همان ترتیب می‌چسبانند تا به ضخامت لازم برسد. تعداد لایه‌های کاغذ به اندازه‌ی قلمدان و همچنین ضخامت کاغذ بستگی دارد. هرچه کاغذ ضخیم‌تر باشد، تعداد لایه‌ها کمتر خواهد بود.

سپس، سطح قلمدان را در صورت لزوم به وسیله‌ی سمباده‌ی نرم صیقل داده و کاغذ مرغوبی روی آن می‌چسبانند.

در آخر، سر قلمدان را به وسیله‌ی تیغ، بریده و قالب را از قلمدان بیرون می‌کشند (دو لایه‌ی کاغذ روغنی بر روی هم می‌لغزند و سبب بیرون آمدن قالب می‌شود).

مقوای جعبه: برای ساخت جعبه‌ی روغنی، مانند قلمدان از قالب استفاده می‌شود. قالب جعبه نیز از انواع چوب‌های سخت ساخته می‌شود و دقت در زوایا و ابعاد قالب جعبه، بسیار ضروری است.

ساخت جعبه‌ی مقوایی به سه روش انجام می‌شود.

الف. روش خمیری؛

ب. روش لایه‌های کاغذی. (نحوه‌ی عمل این دو روش دقیقاً مانند ساخت قلمدان است)؛

ج. استفاده از مقوای آماده‌ی حاصل از روش کاغذی.

روش کار به این صورت است که ابتدا به اندازه‌ی سطوح مختلف جعبه، مقوای آماده شده را برش می‌دهند و به وسیله‌ی سریشم لبه‌ی آن‌ها را روی قالب به هم می‌چسبانند. برای انسجام بیشتر می‌توان چند لایه کاغذ معمولی یا لایه‌ای از کاغذ مرغوب را با سریشم روی سطح مقوا چسبانند. پس از خشک شدن کامل و شکل گرفتن مقوا، قالب را بیرون می‌آورند.

بوم‌سازی: همان‌گونه که در بخش تعاریف و اصطلاحات بیان شد، به ساخت و ساز و تزئیناتی که قبل از نقاشی روی اشیای روغنی ایجاد و اعمال شود، بوم‌سازی گفته می‌شود.

انتقال طرح روی بوم: طرح مورد نظر را روی کاغذی به اندازه‌ی سطوح کار می‌کشند و به روش گرده‌ی سوزنی به روی سطح بوم انتقال می‌دهند

دیگر عمل روغن زدن و مرغش‌ریزی را تکرار می‌کنند تا تمام سطح به طور یکنواخت از مرغش پوشیده شود؛ سپس آن را در آفتاب قرار می‌دهند و با واشور کردن، بوم را برای نقاشی آماده می‌کنند. از بعضی از رنگ‌های روحی، همچون قرمزدانه، عصاره‌ی ریوند یا سبز زرنگاری در ترکیب با روغن کمان روی مرغش استفاده می‌شود تا جلوه‌ی رنگین و زیباتری به آن بدهد.

بوم ته‌طلایی: در این نوع بوم به روش خاصی ورق طلا را به سطح کار می‌چسبانند و روی آن روغن کمان می‌زنند و کاملاً خشک می‌کنند و آن را آماده‌ی نقاشی می‌کنند.

بوم زرافشان: بوم ته‌طلایی را آماده می‌کنند؛ سپس ذرات ریز

یا درشت طلا روی آن می‌افشانند؛ سپس اضافه‌های ذرات را با تیغ یا سوهان از روی کار برمی‌دارند؛ به این نحو سطح بسیار درخشان و پرتألویی ایجاد می‌کنند که به نقاشی برای تزیین آن احتیاجی نیست.

بوم زرك: در این بوم نیز از ذرات طلا و نقره استفاده می‌شود. فرق آن با بوم زرافشان در آن است که در بوم زرافشان از ورق طلا و افشان طلا استفاده می‌کنند؛ ولی در بوم زرك می‌توان از گونه‌های مختلف بوم و افشان‌های گوناگون استفاده کرد.

بوم کشف: این بوم به دلیل شباهتی که به لاک نوعی لاک‌پشت دارد، به بوم لاک‌پشتی نیز معروف است. طریقه‌ی ساخت آن این است: پس از آن

که سطح‌ش‌ی را لعاب سریشم و شیره و رنگ زدند، با لایه‌ی نازکی از روغن کمان سطح کار را می‌پوشانند؛ سپس چراغی را که با روغن کتان می‌سوزد، روشن می‌کنند و قیف فلزی را به طور وارونه، به طوری که دهانه‌ی لوله قیف، شعله‌ی چراغ را بپوشاند، قرار می‌دهند و سطح‌ش‌ی را روی دهانه، گشاد قیف نگاه و حرکت می‌دهند. دود حاصل از سوختن چراغ روی سطح روغن کمان به صورت ابر می‌نشیند و سطح تیره و روشن زیبایی ایجاد می‌کند، آن‌گاه‌ش‌ی را در آفتاب خشک می‌کنند و برای نقاشی واشور می‌کنند. در این بوم از ورق طلا به روش بوم ته‌طلایی به جای رنگ زیر کار استفاده می‌کنند.

بوم موجی: مخلوطی از قلع کوبیده‌ی محلول در آب، سریشم

داغ و رقیق را روی سطح‌ش‌ی می‌کشند و با سنگ یشم مهره می‌زنند. به این صورت زمینه‌ی کار، مانند نقره براق می‌شود. روی این زمینه معمولاً با دو رنگ کار می‌کنند: یکی با مخلوط قرمزدانه و روغن کمان، دیگری با مخلوط سبز زرنگاری و روغن کمان. در نهایت، زمینه به رنگ قرمز یا سبز نقره‌ای در می‌آید. آن‌گاه با شانه‌ای که به جای دنده‌های آن سوزن خیاطی گذاشته‌اند، روی سطح روغن شیارهایی از طول و عرض ایجاد می‌کنند و متن شطرنجی خیلی ظریفی به وجود می‌آورند که پس از خشک شدن روی این بوم نقاشی می‌کنند.

بوم ابری یا کاغذ ابری: مخلوط ساییده با آب و آنتیموان را با

چند رنگ از گروه رنگ‌های روحی به طور جداگانه مخلوط می‌کنند و در پیاله‌های مختلف می‌ریزند بعد در یک سینی آب می‌ریزند و با قلم‌مو از دو یا سه رنگ، لکه‌هایی در ظرف آب ایجاد می‌کنند تا رنگ در هم بدود. بعد کاغذ سفید را روی آب می‌اندازند و فوراً در می‌آورند، رنگ‌ها، مثل ابرهای رنگی بر صفحه‌ی کاغذ نقش می‌بندد؛ سپس این کاغذ رنگین را بر سطح کار می‌چسبانند و روی آن نقاشی می‌کنند. متأسفانه امروزه روی زیرساخت بوم‌سازی اعمال نمی‌شود و سازنده، فقط به استفاده از رنگ روغن یا رنگ‌های پوششی دیگر اکتفا می‌کند. این کار سبب پایین آمدن کیفیت شده است.

واشور: پس از آن‌که کار آماده

شد و آخرین لایه‌ی روغن کمان

کاملاً خشک شد، سطح کار را برای رفع لغزندگی ناشی از روغنی بودن با پارچه‌ی نرمی آغشته به سریشم و شیره‌ی انگور اصطلاحاً «واشور» می‌کنند، به این ترتیب، سطح کار برای نقاشی آماده می‌شود.

۴. نقاشی

انتقال طرح روی بوم: طرح مورد نظر را روی کاغذی به اندازه‌ی سطوح کار می‌کشند و به روش گرده‌ی سوزنی به روی سطح بوم انتقال می‌دهند. نحوه‌ی کار به این شکل است که همه‌ی خطوط طرح را بر روی کاغذ به وسیله‌ی سوزن در فواصل نزدیک سوارخ سوراخ می‌کنند و سپس طرح را بر روی سطح مورد نظر ثابت می‌کنند و با دوده‌ی نرم که در پارچه‌ی نازکی ریخته شده، به آرامی

روغن بزرگ را در ظرفی چدنی به شکل نیم‌دایره و فاقد زاویه می‌ریزند و به صورتی روی اجاق قرار می‌دهند که آتش به یک نسبت، تمام بدنه‌ی ظرف را در بگیرد

ساخته شده ضروری است.

روش تهیه‌ی روغن کمان

روغن بزرگ را در ظرفی چدنی به شکل نیم‌دایره و فاقد زاویه می‌ریزند و به صورتی روی اجاق قرار می‌دهند که آتش به یک نسبت، تمام بدنه‌ی ظرف را در بگیرد. پس از جوشیدن و تغلیظ روغن، ابتدا قطعات درشت سندروس (صمغ نوعی درخت کاج) و سپس قطعات ریز و در آخر پودر سندروس را به روغن اضافه می‌کنند و مایع در حال جوش را با سرپوش مدتی به حال خود می‌گذارند. بعد از آماده شدن، ظرف را از روی اجاق برمی‌دارند و غلظت آن را امتحان می‌کنند.

استادان و هنرمندانی که با تولید آثاری به شیوه‌ی روغنی‌سازی، این هنر را پاس داشته و در رونق آن کوشیده‌اند، عبارت‌اند از:

- استاد محمد ابراهیم نعمت‌اللهی
اصفهانی قرون ۱۳ و ۱۴ ه.ق.

- استاد محمدرضا امامی، دوره‌ی
قاجار

- استاد فتح‌... شیرازی (دوره‌ی
قاجار)

- استاد لطفعلی شیرازی، قرن ۱۴
ه.ق.

- استاد میرزا بابا شیرازی، قرن ۱۳
ه.ق.

- استاد عبدالحسین ضیع همایون
(دوره‌ی قاجار)

- استاد آقا نجف (دوره‌ی قاجار)
- استاد ابوالقاسم امامی (دوره‌ی قاجار)

- استاد علیقلی مصور (دوره‌ی قاجار)

منابع

۱. ادیب برومند، عبدالعلی، هنر قلمدان، تهران، چاپ اول، انتشارات وحید، ۱۳۶۶.
۲. یآوری، حسین، کارشناسی آثار صنایع دستی ایران، تهران، ایران‌شناسی، ۱۳۸.
۳. یآوری، حسین - آشنایی با هنرهای سنتی، تهران، چ پنجم، انتشارات صبا سحر، ۱۳۸۹.

روی کاغذ می‌کشند. اگر این عمل به طور صحیح انجام شود، بعد از برداشتن کاغذ، طرح کاملاً روی سطح کار باقی می‌ماند.

قلم‌گیری: پس از انتقال طرح با قلم‌مو و رنگ آکر، خطوط طرح قلم‌گیری می‌شود تا طرح ثابت شود؛ سپس نقاشی انجام می‌شود.

۵. روغن زدن

در چندین مرحله باید کار را با روغن کمان آغشته کرد. روش کار به این صورت است که ابتدا روغن کمان را به وسیله‌ی نفت رقیق می‌کنند، سپس با استفاده از انگشت یا قلم‌مو، لایه‌ی

نازکی از روغن کمان را بر سطح کار می‌کشند و در مقابل نور مستقیم خورشید درون محفظه‌ای شیشه‌ای قرار می‌دهد تا در طول خشک شدن از گرد و غبار به دور باشد. خشک شدن کامل هر لایه‌ی روغن کمان سه روز طول می‌کشد. این کار چندین بار انجام می‌شود تا روغن کمان به ضخامت مطلوب برسد و شیء روغنی جلای زیبایی بیابد.

نکات اساسی که در کارشناسی آثار روغنی‌سازی باید به آن توجه کرد:

۱. ضخامت زیرساخت به گونه‌ای باید باشد که در موقع استفاده تغییر فرم ندهد.
۲. زیرساخت (چه برای جلد کتاب یا قاب آینه و غیره) نباید لبه‌های تیز و برنده داشته باشد.
۳. زیرساخت سطح اتکای مناسبی باید داشته باشد.
۴. تمام سطوح باید بوم‌سازی شود؛ به طوری که متن کاغذی کار مشخص نشود.
۵. روی تمام سطوح روغن کاری به نحوی مطلوب باید انجام شود تا ضمن جلا بخشیدن به کار، مانع از نفوذ رطوبت به سطح زیرساخت شود.
۶. طرح انتخابی، اصالت ایرانی باید داشته باشد.
۷. نقاشی آن با استفاده از قلم‌مو و رنگ باید باشد و استفاده از عکس‌برگردان ممنوع است.
۸. ثبت نام هنرمند، تاریخ و محل ساخت در گوشه‌ای از شیء